

pejà etc.

En els parlars de Toscana, i per consegüent en l'italiana literari, predominen el tipus *baleno*, *balenare*, per a 'llampec, llampegar', i el tipus *fulmine* (o *folgore*) per a 'llamp'; però per expressar aquella idea s'admeten 5 alhora *lambo* i *lampegiare*, que en l'ús vulgar pertany al migdia d'Itàlia fins al Laci, així com a Sardenya i les terres costeres del Centre i Nord del país; la variant *lampare* es va usar literàriament en altres temps, i a l'Edat Mitjana es troba documentada en el Migjorn. L'*AIS* (392, *baleno*) ens mostra *lambo* per a 10 'llampec' predominant a Sicília i tot el Sud d'Itàlia, fins a Roma, també Abruzzi, Marques, part d'Úmbria i alguns punts de Toscana i Emilia, general a Ligúria, ciutat de Venècia, Istria, Est del Friül i tot Sardenya. 15 D'altra banda, per a 'llamp' (393, *fulmine*) *lambo* en alguns punts de Sic., Basilicata i Apúlia, i en un de lligur; amb un curiós *lâmpidu* en el punt 959, logudorès, tant per a l'una com l'altra noció; *lampare* (391, *balenare*) amb extensió semblant a la de 'baleno', amb 20 *lampiari*, *-eggia(re)*, a Sicília i alguns punts de Calàbria, Laci i Abruzzi, *lampizzare* en el Logudoro.

Afegeixo, per completar l'extensió geogràfica, que *lampuar* és la forma vegliota, i *lampà* 'llampega' sobre- 25 viu en el croat de Dalmàcia, junt (no ho ignorem) amb *lâmp* 'flama' (Skok, *ZRPb*. LIV, 486); a Ragusa un *lâmpat* 'llampegar' (infinitiu eslaun *-i*) ja es llegeix en el S. XVI (*ARom*. XXI, 271). Una amplitud semàntica més gran del verb *lampare*, en el romànic primitiu d'allà, ens la revela el vell participi, i avui adjectiu, it. *lampante* 'límpid, claríssim', que és literari («discu- 30 tere a --- a perfezionare il metodo e a mostrarci, più luminosa e *lampante*, la mèta che ci proponiamo di raggiungere», M. Gualzata, *ARom*. xv, 128); i alhora furbesco, *lampante* 'ull', *lampanti* 'diners', *VRom*. I, 83.

Així prov. (> fr.) *lampant* 'de color clar', 'ben purificat' (aplicat a la llum, al vi, a l'oli). I cat. *llampant* 'brillant, resplendent', Lab. 1840; «dalt del matxo, en- 35 joyada y vestida ab ses robes de *llampants* colors, totes brodades d'antiquèles, hi feya una tossa la núvia», Pons Mass. (*Trascant p. l. S.*, 53); «visions com de llanterna màgica --- la casa d'en Xaneta, amb els seus ulls menuts i *llampants*, el seu nas ---», Ruyra (*La Pa- 40 rada*, p. 18). I a Mallorca, de més a més, 'clar, inequívoc' (AMAlcover, passim), 'pur, netíssim': «pous --- 45 aygua de plata, clara, *llampant* i d'un bevent de primera» (id., *BDLC* XIV, 135); andalús *lampante* 'oli d'oliva' completament pur' (AlcVenceslada), i també en el Ross. («trois-quarts de *dorch* d'huile bonne et *lampante*»: doc. de 1790, Desplanque, *Archives de 50 Thuir*, p. 80b). Substantivat per a 'sabre', en argot de sota Montjuïc: parla un baranda pres: «quan anava a treure'm el xarrasco entren els gànguils amb el *llampant* enlaire», Coromines (*Presons Imag.*, p. 171).

El portuguès i el castellà presenten una cara ben 55 distinta, per més que en el fons no s'apartin gaire de les altres llengües meridionals, però amb l'addició del prefix *re-*. En la castellana, verb i substantiu ja es constaten a mj. S. XIII: «el *relâmpago*, que alumbra un poco, e vase luego» apareix en *Calila e Dimna*. I el 60

verb, en una forma en *-gar*, més simple que la moderna (i més atansada a la nostra), està assegurat per la mètrica en Berceo: «como rayos del sol, asy *relampagava*». La forma moderna *relampaguear* ja figura en un glossari de c. 1400, junt amb *relâmpago*; formes que apareixen consolidades totes dues des dels diccionaris de fi S. xv («fulgurare» i «fulgur» en Nebrija), i en els clàssics dels segles immediats, que és com es diu avui en general, llevat d'alguna dada esparsa de variants més acostades a les de les llengües de llevant: el lleonès antic del *Libro de Alexandre* es veu que admetia juntament *relampar* i *relampaguear* i potser també *relampo* i *relâmpago*, almenys en un o l'altre dels dos mss., no sempre contradits per la mètrica. El contrast més gran amb el català, és que allà, com avui, pot expressar el llampegueig, i el llampec o llamp esclatant, i fins aterridor, però mai el llamp que fereix la terra i els terrestres, per al qual s'ha reservat allí sempre el mot *rayo*.⁷

Avui encara, en domini cast.: *reřsambu* en asturià occidental (Munthe, 86), i d'altra banda judeoesp. marroquí *lambo* (*truenos y lampos*: BRAE xv, 216). Gronxolant-se amb això, també hem tingut aparicions escadusseres de formes catalanes en *re-*: ja hem vist la zona de *rellamp-*, potser no caladora de la castel- 75 llana, en una zona des de Xàtiva fins a la Manxa almenys; d'altra banda apareix *relenpagar* en les glosses catalanes de Munic (c. 1400, *RFgn*. xxiii, 256, 248) i *relampagar* en el *Vocabulari Cat.-Alemany* de 1502.⁸ Una i altra font presenten sovint trets semblants al cat. extrem-occidental o ribagorçà; i en efecte allà tenim avui *rellampec* a Fraga i a Tortosa, tort. *rellam- 80 pegar* (*BDC* iv, 43; iii, 107; xi, 101);⁹ mentre que, d'altra banda, en el Turbó deien *llampade(i)ar* (*está lâmpadeân* Cercuran), *relampadeyá* a la Vila de Turbó i a Esdolomada (1957), *řelampadêa* i *relâmpado* a Alins de Llitera (1965): on la terminació coincideix, encara més amb la dels dialectes portuguesos que amb la dels castellans (1965). En fi, una forma intermèdia 40 *řelâmpék* entre Matarranya i Morella (a Aiguaviva, *RFE* xxxiii, 30).

El portuguès, com és usual, presenta formes semblants a les castellanques. Les que avui hi predominen hi són idèntiques, i *relampaguear* s'hi documenta repetidament en els Ss. xvi-xvii [Ant. Galvão, a. 1576]. Però allà també es va dir *relâmpado*, que encara era «popular» en el S. xviii (Montecarmelo), i avui segueix dient-se *relâmpedo* a l'Algarve; *relâmpado* és freqüent en autors des del princ. del S. xvi: Gil Vicente (ed. prínceps, f^o xxivr.) i Castanheda; el simple *lâmpado* apareix en els *Padres de Mérida* (c. 1400): «os *lâmpados* e os torvões» ('trons'), «veerô tãntos *lâmpados* e torvões»; *lâmpado* i *alâmpado* figuren en el *Graal* (Ss. xiii-xiv); en gallec antic *lâmpado* en els *Milagres de S. António* (fi S. xiv) i *alambo* una vegada en les *Cantigas* («*alampos* com torvões», 311.26). Encara avui *alampar* i *lambo* «relâmpago» a Ribadàvia (P. Sobreira, *DACall.*), i Castelao empra figuradament *nun lambo de xênio* 'en un rampell genial' (*Dón.*, 197.20, 217.12). En dialectes portuguesos, sobretot del